

2006 m. rugsėjo mėnesį Rietave vykusios II-osios tarptautinės istorikų ir kultūrologų konferencijos „Kunigaikščių Oginskių politinė, kultūrinė veikla: praeities refleksijos, ateities perspektyvos“ atidarymo dalyviai prie Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus

Jos išlaikymui skiriamas lėšas 1697 m. padidino Mstislavlio pilininkas Mykolas Oginskis. Dabartinė vienbokštė bažnyčia pastatyta 1887 m.

DARSŪNIŠKIS (Kruonio sen., Kaišiadorių r.). Oginskiams priklausė 1586 m. – XIX a. pr. Išliko žinių, kad Antanina Bialozoraitė-Oginskienė XVIII a. pab. atstatė per karus su Maskva sudegintą Kruonio bažnyčią (sudegė 1818 m., tada per gaisrą nukentėjo visas miestelis).

UŽPALIAI (Utenos r.). Oginskiai Užpalius valdė 1697–1800 m. Žinoma, kad tuo metu jiems priklausiusio, iki mūsų dienų neišlikusio dvaro trobesiai buvo mediniai.

VIEVIS (Elektrėnų sav.). Oginskiams priklausė XVII–XIX a. pr. Jų valdymo laikotarpiu Vievis buvo svarbus kultūros židinys. 1600 m. Oginskiai fundavo Vievio unitų bažnyčią, 1816 m. – katalikų.

VEPRIAI (Ukmergės r.). Oginskiams priklausė XVI–XVII a. (?). XVII a. čia buvusių Oginskių dvaro rūmų neišliko. Manoma, kad jie stovėjo ant Veprių piliakalnio.

GRŪŠLAUKĖ (Kretingos r.). Oginskiams priklausė XVI–XVIII a. (?). 1778 m. Ignas ir Elena Oginskiai skyrė lėšų Grūšlaukės šv. Jono Nepomuko bažnyčios statybai (ji sudegė 1945 m.).

RAGUVA (Panevėžio r.). Oginskiams priklausė 1639–1751 m. (su pertrauka). Čia stovėjo mediniai Oginskių dvaro pastatai. XIX a. dvaras neturėjo šeimininkų ir sunyko. Jo vietoje dabar stovi stačiatikių cerkvė,

Rietavo parkas, Baltieji vartai naktį. 2006 m.

sūrių gamykla. 1678 m. Trakų vaivada Martynas Oginskis fundavo medinę Raguvos bažnyčią (antrąją miestelyje), kuri buvo viena didžiausių Vilniaus vyskupijoje (bažnyčia sudegė 1798 m.), ir varpinę.

PAGIRIAI (Kėdainių r.). Oginskiams priklausė XVII a. Tuo laiku ten stovėjo Bialozorų ar Oginskių statyti rūmai (pilis). Čia yra rasti plytiniai, tvirtai sumūryti pamatai ir manoma, kad tai rūmų liekanos.

TRAKAI. Oginskiams priklausė XVII a. pab. – XVIII a. (su pertraukomis). 1958–1959 m. vykstant kasinėjimams, užfiksuotos XVII a. Oginskių rūmų liekanos. Jos, vykstant 1969–1971 m. architektūriniais tyrinėjimams, iš dalies užkonservuotos.

NAUJAMIESTIS (Panevėžio r.). Kunigaikščiams Oginskiams priklausė XVII–XVIII a. LDK kancleris Marcijonas Oginskis 1689 m. fundavo pirmąją medinę katalikų bažnyčią Naujamiestyje (sudegė 1725 m.).

KALNALIS (Ketingos r.). Oginskiams priklausė XVIII a. (?). Ignas Oginskis pasirūpino, kad 1777 m. būtų pastatyta Kalnalio šv. Lauryno bažnyčia (sudegė 1882 m.).

MERKINĖ (Varėnos r.). Oginskiams priklausė XVIII a. Dvaro sodyboje stovėjo rūmai, buvo ūkio trobesių ir kitų statinių.

KAPČIAMIESTIS (Lazdijų r.). Oginskiams priklausė XVIII–XIX a. 1824 m. Antanas Oginskis fundavo Dievo Apvaizdos bažnyčią (sudegė 1941 m. birželio 22 d., atstatyta 1956 m.).

Rietavo parkas, Raudonieji vartai. 2006 m.

LUOKĖ (Telšių r.). Oginskams priklausė XIX a. Neturima duomenų apie Oginskių materialinį paveldą Luokėje. Ši vietovė svarbi gyvosios atminties gaivinimo aspektu.

SALANTAI (Kretingos r.). Oginskams priklausė 1847–1912 m. Jie rėmė Salantų medinės bažnyčios statybą (1724 m.). Ši bažnyčia stovėjo iki XIX a. pabaigos.

JUODAINIAI (Šilalės r.), ENDRIEJAVAS (Klaipėdos r.), VEIVIRŽĖNAI (Klaipėdos r.). Oginskams priklausė XIX a. Valdos svarbios ūkiniu aspektu. Apie šiose vietovėse buvusius ar esančius kunigaikščių Oginskių materialinio paveldo objektus žinių neturima.

Kaip matyti iš anksčiau pateiktų duomenų, daug kur paminėtose vietovėse Oginskių materialinis paveldas sunykęs. Apie čia buvusius šio paveldo objektus informacijos galima rasti įvairiuose leidiniuose, tačiau ten nemažai painiavos. Tad, norint išvardytas vietas įjungti į Oginskių kultūrinio paveldo gaivinimo arealą, reikėtų papildomai dar atlikti sudėtingus istorinius-archeologinius tyrimus.

Mąstant apie Oginskių kultūros paveldo gaivinimo perspektyvas kai kuriose paminėtose Oginskams priklausiusiose vietovėse, jas reikėtų papildomai aktualizuoti:

UOGINTAI. Miestelis svarbus tyrinėjant kunigaikščių Oginskių gi-

Iš kairės: Rietavo dvaro savininkas Irenėjus Kleopas Oginskis (1808–1863) ir jo žmona Olga Kalinauskytė-Oginskienė (1829–1899). Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje stovinčių biustų fragmentai (skulptorius Pjeras Armandas Katje)

minės istoriją. Materialaus paveldo objektų iš Oginskių laikų čia neišlikę⁶. Svarstant Oginskių kultūrinio paveldo gaivinimo galimybes, šios vietovės aktualizavimas – vienas iš prioritetinių uždavinių. Jo sprendimą galima būtų pradėti informacinių rodyklių, stendų įrengimu tiek menamoje rūmų vietoje, tiek prie kelio, kuris atsišakoja į Uogintus nuo automagistralės Vilnius–Kaunas⁷.

VIEVIS. Šis miestas šiandien žinomas savo maisto pramonės įmonėmis. Oginskių valdymo laikotarpiu tai buvo svarbus kultūros židinys. Yra žinoma, kad Oginskiai fundavo Vievio bažnyčias. Deja, nei 1600 m. statyta unitų bažnyčia, nei 1816 m. iškilusi katalikų bažnyčia iki mūsų dienų čia neišliko. Vienas iš Oginskių šalia Vievio unitų bažnyčios buvo įkūręs Šv. Dvasios vienuolyną, prie kurio XVII a. pr. buvo įsteigta spaustuvė, leidusi knygas kirilica. Pirmieji jos leidiniai (maldaknygės bažnytine slavų kalba) pasirodė 1611 m. Čia išspausdinta viena pirmųjų bažnytinės slavų kalbos gramatikų – Meletijaus Smotnickio „Slavų gramatika“ (1619 m.). Iki 1660 m. ši spaustuvė išleido 25 knygas rusų (bažnytine slavų) ir lenkų kalbomis⁸. Šie faktai rodo, kad Vievio miestas yra svarbus Oginskių kultūrinio paveldo, kuriam, kaip ir visam LDK paveldui, būdingas daugiakultūriškumas, objektas.

LUOKĖ. Šis miestelis ypač įdomus plėtojant Oginskių kultūrinio paveldo gaivinimo formų įvairovę. Luokė pagarsėjo savo legendiniu

Kauno valstybinis choras Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje vykusiame II-ajame tarptautinio Mykolo Oginskio festivalio baigiamajame renginyje, atlikęs Vytauto Barkausko „Agnus Dei“. Priekyje (iš kairės): choro dirigentas Petras Bingelis, kompozitorius Vytautas Barkauskas ir Rietavo savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja Lidija Rėkašienė

herojumi Tadu Blinda. Iki šiol gyvos legendos apie Luokę valdžiuosio didiko Oginskio ir Tado Blindos konfliktą⁹. Šiandien, prisimenant populiarią „svieto lygintojo“ Blindos temą, tuo pačiu aktualizuojama ir Oginskio tema.

III GRUPĖ: VIETOVĖS, KURIOSE IŠLIKO KUNIGAIKŠČIŲ OGINSKIŲ MATERIALINIO PAVELDO OBJEKTŲ

Šiai grupei priskirtinos 5 vietovės. Čia Oginskių kultūrinio paveldo gaivinimo galimybės realesnės. Šių objektų dabartinė būklė gana gera. Jie įtraukti į Kultūros vertybių registrą, jais gerai, dažnai net pavyzdinčiai, rūpinasi dabartiniai šeimininkai. Vis dėlto iš savininkų pusės nepastebėta aiškesnių iniciatyvų gaivinti Oginskių kultūrinį paveldą platesniu mastu. Oginskių tema čia nepakankamai aktualizuota. Tai rodo, kad šios grupės vietovėse esantiems Oginskių materialinio paveldo objektams labiau tiktų taikyti „palikimo“¹⁰ sąvoką. Anot profesoriaus Jurgio Bučo, „Palikimas – ką mums praeitis palieka, paveldas – ką mes iš praeities pasiimame ir naudojame kaip savastį, o kultūros paveldo vertybės – ką mes iš kultūros paveldo atsirenkame naudoti patys ir išsaugoti ateičiai!“. Kol kas mūsų minėti objektai neįkomponuoti platesniame Oginskių kultūrinio paveldo kontekste. Juos galėtume

įvardyti potencialiais Oginskių kultūros paveldo gaivinimo centrais.

KRUONIS (Kruonio sen., Kaišiadorių r.). Oginskiams priklausė 1570 m. – XIX a. pr. 1610 m. pastatyta Kruonio bažnyčia – architektūros paminklas. Joje yra fundatorių – Teodoro ir Samuelio Oginskių – antkapiniai paminklai (respublikinės reikšmės dailės paminklai). Buvusio Oginskių dvaro rūmų griuvėsiai (šalia XX a. 7 dešimtmetyje pastatytos dabartinės vidurinės mokyklos) – archeologijos paminklas.

MŪRO STRĖVININKAI (Žiežmarių sen., Kaišiadorių r.). Oginskiams priklausė 1590–1831 m. Yra išlikę buvusio XVII a. Oginskių dvaro rūmai, kitų statinių. Rūmuose dabar veikia pensionatas.

RYKANTAI (Trakų r.). Oginskiams priklausė XVII a. Rykantų bažnyčios, kurią XVII a. remontavo ir dominikonams perdavė Oginskiai, presbiterijos sienose išlikę LDK kanclerio Marcijono Oginskio ir jo žmonos Marcibelės Onos Tiškevičiūtės-Oginskienės (kai kuriuose šaltiniuose nurodoma mergautinė *Valavičiūtės* pavardė) epitafiniai portretai.

VEISIEJAI (Lazdijų r.). Oginskiams priklausė 1722 m. – XIX a. pab. Išlikęs 1743–1745 m. Masalskių-Oginskių statyto dvaro rūmų fligelis, kuriame dabar veikia Veisiejų regioninio parko direkcija. Miestelyje stovi ir Šv. Jurgio bažnyčia, 1817 m. funduota Veisiejų dvaro savininkės Viktorijos Oginskytės-Žynevienės. Bažnyčios viduje yra Oginskiams skirtos paminklinės lentos.

Kairėje – Rietavo panorama. Viršuje – kunigaikščių Oginskių funduota Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčia ir jos pagrindinis altorius. 2007 m.

KULIAI (Plungės r.). Oginskiams priklausė XIX–XX a. pr. 1900 m. užbaigtą statyti Kulių šv. vyskupo Stanislovo bažnyčią fundavo Plungės kunigaikštis Mykolas Mikalojus Severinas Markas Oginskis (jis dažniausiai vadinamas tik Mykolo vardu) ir parapijiečiai.

Visos šiai grupei priskirtos vietovės savaip svarbios Oginskių giminės istorijai: atspindi vieną ar kitą jų veiklos kryptį, yra vienkovių ar kitokių šios didikų giminės estetinių ir religinių pažiūrų, šių pažiūrų pokyčių liudytojai. Geriausias pavyzdys čia – Kruonio miestelis, kuriame Oginskių laikus dar mena pirmoji Lietuvoje pastatyta unitų (katalikams atiteko 1919 m.) bažnyčia. Daug kur literatūroje rašoma, kad Kruonio šventovę XVII a. pr. unitams fundavo T.¹¹ [Teodoras Bogdanas Marcijonas]¹² Oginskis. Šios fundacijos istorija gana paini. Remiantis *Polski słownik biograficzny*¹³, Kruonis XVI a. pab – XVII a. pr. (kaip tik tuo laikotarpiu, kai buvo pastatyta Kruonio bažnyčia) priklausė Teodorui Bogdanui Marcijonui Oginskiui, ištikimam stačiatikių gynėjui ir globėjui. Šis didikas Vievyje fundavo stačiatikių cerkvę¹⁴ ir inicijavo stačiatikiškų liturginių knygų leidybą¹⁵. „[...] Lietuvos pulkininkas, Trakų pakamarininkas, buvo nusiteikęs prieš Brastos uniją, 1612 m. kartu su savo sūnumis pasirašė stačiatikių didikų protestą prieš dvasininkijos vienijimąsi. Oginskis globojo Vilniaus Švč. Trejybės ir Šv. Dvasios stačiatikių brolijas“¹⁶. Marcijono Bogdano Oginskio

Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčios fasado fragmentai ir sietynas. 2007 m.

sūnūs Jonas, Aleksandras ir Samuelis buvo vadinami „filarom wiary prowoslawnej“, 1636 m. jiems buvo pavesta rūpintis Surdegio (Ukmergės pavietas) stačiatikių vienuolynu¹⁷. Kai kurie šaltiniai¹⁸ nurodo, kad jau 1628–1629 m. šalia Kruonio unitų bažnyčios buvo įsteigtas unitų vienuolynas, 1649 m. Samuelis Levas Oginskis (tas pats, kuris buvo nusiteikęs prieš unitus) šiam vienuolynui skyrė 1500 auksinų¹⁹. Greičiausiai bent iki 1628 m., kai į miestelį atsikėlė unitai, Kruonio šventovė priklausė stačiatikiams ir tik vėliau perėjo bazilijonų vienuoliams.

Aptarti, atrodo, nesuderinami faktai – priešiškus ir pagalba unitams – rodo arba Oginskių pažiūrų platumą (tai liudytų ir stačiatikio Aleksandro Oginskio, XVII a. I p. Trakų bernardinų bažnyčioje pastačiusio Šv. Pranciškaus altorių ir prie jo palaidojusio savo žmoną Oną Šemetaitę-Oginskiene, pavyzdys²⁰), arba tų pažiūrų pokyčius. Tokia buvo daugiatautės ir daugiakonfesės LDK gyventojų kasdienybė – tarp sugyvenimo ir konfrontacijų. Šiandien, kalbant apie kunigaikščių Oginskių kultūros paveldo gaivinimą, jo tyrimai daugiasluoksniame LDK kultūriniame kontekste tampa neišvengiami. Oginskių paveldas – keliatautis ir keliakonfesis.

LDK teritorijoje buvo nemažai Oginskių funduotų stačiatikių ir katalikų šventovių, tarp jų ir basųjų karmelitų Šv. Teresės bažnyčia Vilniaus Žvejų priemiestyje, „į Rytus nuo Šnipiškių, palei dešinįjį Ne-

Rietavo šv. arkangelo Mykolo bažnyčios vidaus fragmentas. 2007 m.

ries krantą²¹. Deja, ji iki šių dienų neišliko. Ši bažnyčia svarbi, nes liudija apie palaipsniui vykusį Oginskių giminės perėjimą į katalikų tikėjimą. Basųjų karmelitų Šv. Teresės bažnyčios fundatorius Simonas Karolis Oginskis (mirė 1699 m.) perėjo į katalikybę apie 1680 m. Jis buvo palaidotas 1702 m. užbaigtoje statyti mūrinėje bažnyčioje²².

Vilniuje buvo nemažai su Oginskių gimine susijusių pastatų. Dalis šio materialinio paveldo išliko. Šiuos statinius vertėtų išskirti į atskirą Lietuvoje esančių Oginskių materialinio paveldo objektų pogrupį.

Žinios apie pirmuosius statinius Vilniuje, susijusius su Oginskių gimine, mus pasiekia iš XVII a. vidurio. Čia, kaip ir kituose Lietuvos miestuose, Oginskiai garsėjo mecenatyste. Be jau minėtos basųjų karmelitų bažnyčios ir vienuolyno²³, Oginskiai buvo fundavę pamestinių ir našlaičių namus Subačiaus gatvės rajone²⁴. Deja, šios fundacijos mažai kam žinomos (apie jas kiek išsamiau yra rašęs tik V. Drėma²⁵), jos nėra išlikusios (nežinomos tyrinėtojų), dar laukia savo aktualizavimo ir išsamesnių archyvinių-istorinių tyrinėjimų²⁶.

Matyt, pats žymiausias su Oginskių pavarde sietinas objektas – Vilniaus universiteto astronomijos observatorija, kurios statybą finansavo Elžbieta Oginskytė-Puzinienė. Puoselėjant Oginskių kultūrinį paveldą, šią Oginskių fundaciją reiktų labiau aktualizuoti. Kol kas net ir mokslinėje literatūroje lietuvių kalba observatorijos fundacijos aplin-

Vilniaus miesto Dominikonų gatvė iš vakarų pusės. 2007 m.

kybės beveik nenagrinėtos. O neatsakytų klausimų nemažai. Šiandien neaišku, kodėl lėšos skirtos būtent šiam statiniui, tuo labiau kad mecenatė – moteris, atrodo, mažai ką bendro galėjusi turėti su fizikos ir astronomijos mokslais. Tokia jos fundacija nebuvo atsitiktinė. Tai įrodo tas faktas, kad 1766 m. E. Oginskytė-Puzinienė Universitetui dar padovanojo naujų astronominių įrengimų²⁷. Jos atminimas įamžintas observatorijos Baltosios salės portale (autorius – italų architektas Karlas Spampanis. Ant vieno šio portalo frontono šlaito įkomponuota deivės Dianos figūra laiko E. Oginskytės-Puzinienės portretą²⁸.

Senajame Vilniaus universiteto ansamblyje yra dar du architektūriniai objektai, susiję su Oginskių gimine. Vienas jų – pastatas Nr. 11 Pilies gatvėje, šiaurės rytinėje Vilniaus universiteto ansamblio dalyje. Jis sudarytas iš trijų korpusų, juosiančių Mickevičiaus kiemą. XVI a. šioje vietoje prie gatvės būta trijų namų. 1724 m. jų savininkas Andrius Oginskis, visus namus užrašęs Vilniaus universitetui, paliko teisę jais naudotis seseriai Oginskytei-Masalskienei. Vėliau pastatas galutinai atiteko Universitetui. Jis kurį laiką vadintas Rektorių namu²⁹.

Antrasis objektas – Vilniaus šv. Jonų bažnyčios Oginskių (Dievo Kūno) koplyčia. Rūpinimasi ja iš jėzuitų, šiems sutikus, XVIII a. II p. perėmė Trakų vaivada Tadas Pranciškus Oginskis. Koplyčią reikėjo iš pagrindų rekonstruoti po 1737 m. ją nusiaubusio gaisro. Rekonstruk-